

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**Воловик Л.М., Ковальська К.В., Бондаренко Р.І.**Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

Досліджено теоретичні питання безпеки життя і здоров'я населення в умовах глобалізації, схарактеризовано особливості безпечної життєдіяльності людини як одну з пріоритетних сучасних проблем суспільства. Обґрунтовано важливість виконання розробленої ще в 90-х роках ХХ століття спеціалістами ООН стратегічної Концепції сталого розвитку людства на ХХІ століття. Проаналізовано сучасні глобальні проблеми людства (голод, зубожіння, безробіття, хвороби, різного роду війни, інфекційні захворювання та інше) та окреслені можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, сталий розвиток, глобалізація, глобальні проблеми, здоров'я населення, світова спільнота.

Постановка проблеми. Процес сталого розвитку людства тісно пов'язаний з питанням безпеки життя і здоров'я людини. В сучасний період ця проблема постає надзвичайно гостро. Вона є однією із пріоритетних у діяльності світової спільноти в умовах глобалізації в усіх сферах життєдіяльності населення: матеріально-виробничої, побутової, соціально-політичної та культурно-духовної.

Незважаючи на різний рівень соціально-економічного розвитку країн, якість життя населення, глобальні проблеми людства торкаються всіх без виключення держав світу.

Спеціалістами ООН ще на початку 90-х років ХХ століття розроблена стратегічна Концепція сталого розвитку людської спільноти, так званий Порядок денний на ХХІ століття. Ця Концепція містить нову парадигму безпеки життя людей, в якій акцентує увагу на тому, що глобальні проблеми людства (голод, зубожіння, безробіття, хвороби, різного роду війни, інфекційні захворювання та інше) можна вирішити лише шляхом організованої взаємодії населення всієї планети й урядів усіх держав [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному науковому рівні, про забезпечення безпеки людині, першим вказав польський натураліст В. Ястшембовський. Він опублікував роботу «Риси ергономіки» (1857 р.), розуміючи під цим науку про безпеку праці, в якій пріоритет надавався машинам, не враховуючи психіку людини-працівника, оператора. Він вважав, що коли машини, механізми, техніка стануть безпечними, то і людина, працівник (оператор) будуть у цілковитій безпечності. Але крім технічної сторони потрібно враховувати і психічний стан людини – людський чинник, який може часто змінюватися в залежності від ситуації на що вказував відомий російський вчений В.М. Бехтерев, який став засновником ергології – вчення про психічні аспекти безпеки людини в її різних сферах діяльності, передусім у виробничій.

Слід зазначити, що приблизно в цей же період розвитку суспільства – у 1865 році виникла наука екологія (гр. ейкос – місце життя, гр. логос – вчення), що вивчає проблеми взаємодії живих та неживих об'єктів, людини та суспільства з природою, їх взаємовпливи одне на одного, проблеми безпечної життєдіяльності людини, суспільства у природі. Ці дві галузі знання – екологія та безпе-

ка життєдіяльності людини дуже тісно пов'язані, оскільки мають спільні об'єкти дослідження – людина, природа (біосфера), результати їх взаємодії. Основним об'єктом вивчення є людина та її безпека в залежності від різноманітних чинників, і перед усім, які вона сама і створює: антропогенні, техногенні, соціально-політичні – штучні, а також і природні.

У ХІХ ст. інтенсивно розвивається промисловість і з'являється плеяда вчених, які займалися проблемами безпеки, в тому числі при роботі на виробництві. В. Л. Кирпичов (1845–1913) – перший ректор ХПІ, який увів у інституті курс «Техніка безпеки». Фізіолог І.М. Сеченов науково обґрунтував допустиму тривалість робочого дня, показав роль нервової системи у процесі праці. Професор МДУ Ф. Ф. Ерісман займався питаннями гігієни праці.

Російський учений, професор А. А. Прес (1857–1930) став автором першої капітальної праці з техніки безпеки.

В.М. Бехтерев став засновником ергології – сучасного вчення про психічні основи трудової діяльності (психологія праці). Істотного розвитку ергономіка набула в працях радянських вчених у 20-30 х рр. ХХ ст. В 1921 р. на першій Всеросійській конференції з наукової організації праці і виробництва, якою керував академік В.М. Бехтерев, була обґрунтована необхідність створення ергономіки, як системи досліджень трудової діяльності людини для забезпечення її ефективності.

Важливою проблемою безпечної життєдіяльності є професійний відбір або професійна орієнтація, про що йшла мова ще у 1921 році на Барселонській міжнародній конференції з безпеки праці. Тут були затверджені два терміни – професійний відбір та професійна орієнтація. В професійній орієнтації головним елементом є людина з її індивідуальними психо-фізіологічними особливостями, яку орієнтують на певну професію, для якої підбирається професія і у якій вона виявить найкращі результати.

Д. П. Нікольський, В. А. Левицький, А. А. Скочинський, С. Ж. Каплун та низка інших учених внесли помітний вклад у розвиток науки про безпеку. Проблема безпечного розвитку техносфери присвячені праці академіка В. А. Легазова. За останні десятиліття цією проблемою займаються ініціатори утворення цього напрямку, російські вчені С. В. Белов та О. Н. Русак, укра-

їнські вчені – В. М. Заплатинський, О. І. Запорожець, А. В. Русаловський, Б. М. Кортік, С. Є. Селіванов, В. С. Джигирей, В. І. Жидецький, Л. Д. Пляцук, Л. А. Гладкая, І. П. Пістун, Г. В. Іванов, Г. М. Крикунов та інші [11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стратегічна Концепція сталого розвитку людства на XXI століття передбачає створення умов для безпечного існування як кожної окремої людини сучасності, так і наступних поколінь. Вона значною мірою є продовженням концепції ноосфери, сформульованої В.І. Вернадським ще в першій половині XX століття. В Концепції акцентується увага на обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не погіршувалися якість та безпека життя людей, стан навколишнього середовища й відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є: дослідження теоретичних і практичних питань безпеки життя і здоров'я населення в умовах глобалізації, характеристика особливостей безпечної життєдіяльності людини як однієї з пріоритетних сучасних проблем суспільства. Обґрунтування важливості виконання розробленої ще в 90-х роках XX століття спеціалістами ООН стратегічної Концепції сталого розвитку людства на XXI століття. Аналіз сучасних глобальних проблем людства та можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Концепція сталого розвитку з питань безпеки життєдіяльності людини передбачає декілька основних напрямів.

1. Безпека життєдіяльності населення країни світу забезпечується не військовим озброєнням, а довготривалим процесом сталого розвитку людини, який оцінюється індексом людського розвитку (ІЛР). Індекс людського розвитку характеризується такими показниками: - економічним – реальний прибуток, (дохід) на душу населення за паритетом купівельної спроможності; - соціальним – рівень освіченості населення та середня тривалість життя; - екологічним – узагальнений показник стану довкілля.

Нормування ІЛР перебуває в діапазоні від 0 до 1. Відповідно до такої нормованої форми найгірші значення ІЛР відповідатимуть числовим значенням, близьким до 0, а найкращі – наблизитимуть ці значення до 1, тобто $0 < \text{ІЛР} < 1$.

Організація Об'єднаних Націй випустила черговий щорічний звіт про розвиток людського потенціалу «Індекс людського розвитку». В 2015 році Україна в ньому посіла 81-е місце з майже 200 країн. У 2014 році вона займала 83 позицію. А найкращим місцем для життя, знову, як і в минулому році, стала Норвегія. Вона вже у 12-й раз за чверть століття досліджень очолює цей список.

До лідерів також увійшли Австралія, Швейцарія, Данія, Нідерланди, Ірландія, Німеччина, США, Канада та Сінгапур. Польща опинилася на 36 місці, Росія та Білорусь – на 50, Румунія – на 52, Молдова на – 107. А знизу рейтингу перебувають Центральнаафриканська республіка, Еритрея, Чад, Бурунді і на останньому місці – Нігер [7].

2. Безпека життя і здоров'я людини повинна розглядатися як компонент розвитку матеріально-виробничої, соціально-політичної, культурно-

духовної та побутової сфер життя суспільства. XX століття, на думку фахівців ООН, стало показовим для сучасної цивілізації. Людський розвиток за цей період відбувався надзвичайно швидко. Країни, які розвиваються, перевершили у три рази темпи розвитку промисловорозвинуті країни. У 3,7 разу зросла чисельність населення Планети. Тривалість життя збільшилась від 50-ти до 67-ми років, смертність дітей зменшилась. Значно доступнішою стала освіта. Нині на планеті 83,4% освічених людей. Поліпшилося харчування населення планети. Якщо у 60-х роках XX століття близько 60% людей були на межі виживання, то вже на початку XXI ст. у таких умовах перебувало лише 28% населення планети. За рівнем соціального виміру (Ісв) Україна займає 72-ге місце (Ісв = 0,554) [7].

3 Відчуття безпеки для більшості людей асоціюється переважно з повсякденними проблемами (харчування, тепло, стабільність, одяг, медичне обслуговування, робота, зарплата, освіта та інше). Розвиток світової економіки за умов сучасного рівня науково-технічного прогресу (НТП) спроможні забезпечити населення планети продуктами харчування, енергією, соціальними виплатами, охороною здоров'я та навколишнього середовища тощо. А це є оцінкою зрілості суспільства кожної країни.

4. Безпека людини є загальною категорією, яка характеризує забезпечення життєдіяльності людини будь-якої країни. Глобальна загроза безпеці людей виникає внаслідок того, що національні катастрофи, як правило, виходять за межі державних кордонів. Нині жодна країна не може ізолюватися від цілого світу, тобто глобальна стабільність усієї біосфери залежить від цілісності біологічних і фізичних природних систем кожної країни, її здатності захищати своє навколишнє середовище. ООН у рамках цільових програм координує сама та спрямовує зусилля світового співтовариства на вирішення зазначених проблем [12].

Людина стоїть у центрі сучасних проблем безпеки життєдіяльності. Її діяльність зумовлює виникнення різного роду небезпек і, як наслідок, – людина разом з іншими живими організмами стає жертвою цих небезпек. Отже, людина одночасно є причиною і наслідком кризових ситуацій, які виникають у різних куточках світу.

Ще однією проблемою безпеки життєдіяльності людини в сучасних умовах є охорона психічного здоров'я. Погіршена екологічна ситуація внаслідок хронічної токсичної дії на організм, і в першу чергу на людський мозок, що є найбільш чутливим і вразливим, призводить до стійких порушень психічного стану. Катастрофічне поширення пияцтва й алкоголізму негативно впливає на стан здоров'я, продуктивність виробничих сил і економіку держави. Поширюється наркоманія і токсикоманія, в першу чергу серед підлітків. Поступово зростає не лише кількість нещасних випадків, а й кількість великих аварій та катастроф, що у свою чергу призводить до значних матеріальних утрат та людських жертв.

Викликає занепокоєння вичерпування ресурсів потенційно небезпечних об'єктів, підвищене зношування основних виробничих фондів, несприятливий глобальні тенденції розвитку природних стихійних явищ та процесів.

Проаналізувавши причинно-наслідкові зв'язки подій, що виникають у світі, можна дійти висновку, що головною причиною всіх негараздів є сама людина та її непродумана соціально небезпечна діяльність.

Вчення В.І. Вернадського про ноосферу виявилось необхідною платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого еколого-соціально-економічного розвитку. Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН у 1992 та 2002 роках, за участю понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених. Таким чином, нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Суть економічного підходу полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення матеріальних і духовних благ населенню, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється. Перехід до науково-інформаційного суспільства призводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Нині ці потоки перевищують обсяги переміщення матеріальних товарів.

Розвиток сучасної економіки стимулюється не лише дефіцитом природно-ресурсного потенціалу, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення затребуваного товару.

З точки зору екології, сталий розвиток в умовах глобалізації має забезпечити цілісність природних систем і ландшафтів, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Важливе значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на збереження цілісності і стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людський чинник має стати визначальним. Саме людина повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролю за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми, толерантність у стосунках між ними, збереження культурних цінностей, насамперед історико-культурної спадщини.

Узгодження та збалансування цих трьох складових є завданням складним. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових призводить до необхідності збереження однакових прав нинішніх і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги і підтримки бідним прошаркам суспільства. І, нарешті, взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Вирішення цих завдань є головним сучасним викликом для урядів, міжнародних організацій та всієї світової спільноти [7].

Висновки. Безпечна життєдіяльність населення Планети неможлива без підготовки людини до активної участі у забезпеченні тривалого повноцінного життя в суспільстві, що динамічно змінюється. Успіх цього задуму можливий лише за умови усвідомлення кожною людиною, що безпека її власного життя і безпека всього людства полягає у формуванні чітких світоглядних засад. Бо від знань людини, її ефективних дій, правильності рішень, моральних принципів залежить, чи вдасться вберегти життя на Землі. Саме розвиток усіх ланок освіти з питань безпеки людини надасть кожній людині можливість зрозуміти важливість свого гармонійного існування в навколишньому середовищі, а також навчить приймати правильні рішення в умовах виникнення різного роду небезпек.

Список літератури:

1. Безпека людини у життєвому середовищі / За редакцією В. І. Голінько. – Дніпропетровськ, НГУ, 2008. – 192 с.
2. Безпека людини у надзвичайних ситуаціях / За редакцією В. І. Голінько. – Дніпропетровськ, НГУ, 2008. – 161 с.
3. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): Навч. посібник / В. В. Бегун, І. М. Науменко – К.: 2004. – 328 с.
4. Березуцький В. В., Васильковець Л. А., Вершиніна Н. П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред. проф. В. В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
5. Касьянов М. А., Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М., Друзь О. М., Тищенко Ю. А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
6. Запорожець О. І. Безпека життєдіяльності: підручник / О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 448 с.
7. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини – Навч. посібник / В. М. Лапін / К.: Знання, 2007. – 332 с.
8. Михайлюк В. О. Цивільний захист: Навч. посібник. Миколаїв: НУК, 2005. – Ч. 1. Соціальна, техногенна і природна безпека. – 136 с.
9. Михайлюк В. О., Халмурадов Б. Д. Цивільна безпека: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 158 с.
10. Мохняк С. М., Дацько О. С., Козій О. І., Романів А. С., Петрук М. П., Скіра В. В., Васійчук В. О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. – Львів. Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
11. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства – / О. П. Мягченко. – К., 2008. – 286 с.
12. Осипенко С. І., Іванов А. В. «Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту». Навчальний посібник. – К., 2008. – 286 с.
13. Скобло Ю. С., Соколовська Т. Б., Мазоренко Д. І., Тищенко Л. М., Троянов М. М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – Київ: Кондор, 2003. – 424 с.

14. Черняков О. Г., Кочин И. В., Сидоренко П. И., Букин В. С., Костенецкий М. И. Медицина катастроф. Навч. посібник. – К.: «Здоров'я». 2001. – 348 с.
15. Яремко З. М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. – Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 301 с.
16. Електронний ресурс: <http://www.unian.ua/society/1215756-ukrajina-posila-81-mistse-v-reytingu-lyudskogo-rozvitku-oon-bbc.html>

Воловик Л.М., Ковальская Е.В., Бондаренко Р.И.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы безопасности жизни и здоровья населения в условиях глобализации, дана характеристика особенностям безопасной жизнедеятельности человека как одной из приоритетных современных проблем общества. Обоснована важность выполнения разработанной еще в 90-е годы XX века специалистами ООН стратегической Концепции устойчивого развития человечества на XXI век. Проанализированы современные глобальные проблемы человечества (голод, обнищание, безработица, болезни, различного рода войны, инфекционные заболевания и пр.) и намечены возможные пути их решения.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, устойчивое развитие, глобализация, глобальные проблемы, здоровье населения, мировое сообщество.

Volovyk L.M., Kovalski E.V., Bondarenko R.I.

Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda

THE SAFETY OF VITAL FUNCTIONS OF POPULATION IS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Summary

Investigated the theoretical issues of safety of life and health in the context of globalization, the characteristic features of the life of man as one of the priority problems of modern society. It justifies the importance of the implementation developed in 90-e years of the XX century the experts of the United Nations strategic Concept for sustainable development of mankind in the XXI century. Analyzes the current global problems of humanity (hunger, poverty, unemployment, disease, a different kind of war, infectious diseases, etc.) and describes possible ways of their solution.

Keywords: safety, sustainable development, globalization, global issues, health, world community.